
Vodkinja

Peter Weiss

Cobiss: 1.21

V slovenskem knjižnem jeziku se kaže potreba po ženski ustreznici k moškemu poimenovanju *vodja*. Ob pregledu poskusov, da bi jo vzpostavili ali da bi za žensko poimenovanje privzeli kar moško obliko, avtor predlaga obliko *vodkinja*, ki izhaja iz krnjenja poimenovanj, kot so *računovodkinja* 'ženska, ki se ukvarja z vrednostnim izražanjem poslovnih dogodkov in njihovo analizo' (ob *računovodja* za moškega), *zborovodkinja* 'ženska, ki umetniško vodi, usmerja pevski zbor' (ob *zborovodja* za moškega) in podobna.

Ključne besede: slovenščina, leksika, novejši besedje, feminativ

Slovenian *vodkinja* 'female leader'

Standard Slovenian has a need for a feminine equivalent of the masculine noun *vodja* 'leader'. After examining attempts to establish such a word or to simply use the masculine form for the feminine designation, the author suggests the form *vodkinja*, which is derived from the truncated masculine designation, like *računovodkinja* 'female accountant' (alongside *računovodja* for a male accountant), *zborovodkinja* 'female choir director' (alongside *zborovodja* for a male choir director), and similar.

Keywords: Slovenian, lexicon, new vocabulary, paired feminine nouns

1 Vprašanja¹ in poizvedbe uporabnikov slovenskega jezika in nekateri poskusi rešitev kažejo, da slovensko govoreči in pišoči ob moški obliki *vodja* potrebujemo tudi žensko slovnično obliko (feminativ). Za to poimenovanje se ponuja več možnosti, od katerih je najbrž najboljša izbira *vodkinja*, ki je sestavina ženskih oblik v že dolgo uveljavljenih parnih poimenovanjih *računovodja* – *računovodkinja*, *zborovodja* – *zborovodkinja* itd.: iz skupine obstoječih ženskih poimenovanj z ...*vodkinja* vzamemo osamosvojeno končno (osnovno) sestavino obliko *vodkinja*.

Ob tem si je dobro ogledati še druge možnosti.

2 Predlog *vodjinja* Janeza Dularja, objavljen v časniku za družbo in kulturo Slovenski čas (Dular 2014), sicer pa posredovan v javnost že prej, vsaj jeseni leta

¹ Prvotna različica tega prispevka je bila junija 2014 objavljena na spletni strani Lektorskega društva Slovenije (<http://www.lektorsko-drustvo.si/mnenja-in-mediji/peter-weiss-vodkinja>).

2013, je pomanjkljiv in ponesrečen. Zaradi slabo slišanege in zato v pisni podobi komajda registriranega prvega *j* je že na samem začetku pisne rabe padel na preizkušnji. Kar takoj so ga namreč začeli pisati kot *vodinja*, tako npr. v glasilu Ljubljana, ki ga izdaja Mestna občina Ljubljana in jezikovno pregleduje Nada Šumi, marca 2014: »delo [...] nadaljuje dosedanja vodinja odnosov z javnostmi na Zavodu Petra Stušek« (str. 6); »mag. Mateja Demšič, vodinja Oddelka za kulturo in vodinja Urada za mladino MOL« (str. 14); in aprila 2014: »Uršula Cetinski, direktorica in umetniška vodinja SMG« (str. 16). Vendar pa je v tej, aprilski številki glasila zapisano poimenovanje za žensko tudi še na stari način, namreč kot *vodja*: »Lija Kondrič (ekonomistka-vodja informatike)« (str. 35). Tako je bilo še julija 2014, ko se je v tem glasilu nazadnje pojavila oblika *vodinja* (na str. 14); od takrat naprej se v glasilu Ljubljana ob moškem poimenovanju *vodja* za ženske spet uporablja le oblika *vodja* (»Zaposlena je kot vodja Oddelka za psihoonkologijo [...]« – št. 9–10, decembra 2014, str. 12).

2.1 Ob uveljavitvi oblike *vodjinja* bi se po predlogu Janeza Dularja zaradi besedotvorne enotnosti morali odreči že dolgo uveljavljenim poimenovanjem *delovodkinja*, *knjigovodkinja*, *pevovodkinja*, *poslovodkinja*, *računovodkinja*, *zborovodkinja* itd. in uvesti nova – *delovodjinja*, *knjigovodjinja* itd. S tem bi se odrekli znanim in uveljavljenim poimenovanjem, čeprav jim danes zlepa nihče več ne očita domnevno kužnih hrvaških korenin: že tako problematična *vodjinja* bi torej povzročila zmedo in pravo malo revolucijo, slovenistični stroki pa bi se zaradi zamenjevanja uveljavljenega upravičeno dalo očitati samovoljo. Velikokrat narobe zapisana primera *življenjski* in *željen* (namesto ustreznih *življenjski* in *želen*) kažeta, da bi *vodjinja* (pa tudi nadaljnje tvorjenke *knjigovodjinja*, *računovodjinja* itd.), ki bi jo uporabniki pisali narobe kot *vodinja* (seveda tudi v *knjigovodinja*, *računovodinja* itd.), povzročala stalne težave še mnogim ali morda celo vsem prihodnjim rodovom slovensko piščočih, povsem po nepotrebnem pa bi skrbela tudi za nenehno zgroženost slovenističnega jezikovnega skrbstva. Na obliki *življenjski* in *želen* ter na težave, ki jih povzročata, smo obsojeni, ker namesto njiju ni drugih, nadomestnih, namesto predlagane *vodjinja* pa bi bila v tem pogledu ustrežnejša oblika *vodkinja* ob že uveljavljenih zloženkah z njo v drugem delu (*knjigovodkinja*, *računovodkinja* itd.).

3 Poimenovanje *vodinja* je napačno in ga zavrača tudi že Dular (2014), ker to ni ženska oblika k *vodja*, ampak sestavina ženskega poimenovanja v parih *vojvoda* – *vojvodinja* in *nadvojvoda* – *nadvojvodinja*. Zaradi zgrešenosti tako zapisanega poimenovanja puščam ob strani možno dilemo pri naglaševanju, namreč *vódinja* ali *vodínja*, ki se je pri poskusnem glasnem branju Dularjevega predloga izkazala za realno.

4 Nič boljši tudi ni drugi jezikoslovni nasvet, namreč naj se za žensko poimenovanje k moškemu *vodja* uporablja kar ta oblika tudi v knjižnem jeziku (Dobrovoljc b. l.; 2014). To Janez Dular v navedenem prispevku upravičeno odklanja, vključno z rabo pridevniške oblike *vodjin* (in to tako za moškega kot za žensko) – iz moškega poimenovanja *vodja* pač lahko izhaja samo pridevnik *vodjev*.

4.1 V današnjem svetu, ki vendarle teži k enakopravnosti ter hkrati k izražanju individualnosti in k pozitivnemu razlikovanju, je v jeziku pri mnogih uporabnikih še posebej izrazita spolska občutljivost, zaradi česar se večja tudi potreba po tvorjenju in uporabljanju feminativov. Pri tem ne mislim toliko na obrazce v nagovorih tipa *spoštovane sodelavke in sodelavci* ali celo *spoštovani sodelavke in sodelavci*, ki jih je z *bratje in sestre* namesto prvotnega *bratje* po drugem vatikanskem koncilu sredi šestdesetih let 20. stoletja spodbudila katoliška cerkev.

4.2 Jezikoslovna stroka mora prispevati znanje, gradivo in načine z opisi postopkov, ki tovrstno izražanje omogočajo, ne pa da nagovarja in opravičuje vračanje v uniformirane čase, ko ni bilo ne potrebe po razlikovanju, ne želje po feminativu k moškemu poimenovanju *vodja* in tudi ne znanja, ki ga imamo danes.

4.3 Do nazadovanja sicer namreč ne prihaja. Sam ne poznam primera, da bi se namesto že oblikovanega in rabljenega ženskega poimenovanja, kakršno je *računovodkinja*, uveljavilo moško in da bi stroka k temu celo nagovarjala. Tvorci besedil se ne odrekajo npr. rabi ženskih poimenovanj *kolegica* ali *vojvodinja*, namesto katerih bi za ženske začeli uporabljati poimenovanji *kolega* ali *vojvoda*, če navedem le dva primera, ki se tako v moškem kot v ženskem spolu končujeta na *-a*. Pri drugih moških samostalnikih na *-a* pa očitno sploh ni potrebe po tvorjenju ženskih oblik zaradi že tako redke in hkrati zgodovinske rabe moških poimenovanj (*sluga, starosta, starešina, oproda*, pri čemer imata poimenovanji ženskega spola *priča* in *stranka* – ta v pomenu za osebo – primanjkljaj na strani moškega spola).

4.4 Tako kot v nekaterih trdovratnih primerih, kjer poimenovanji *doktor* ali *profesor* v pogovornem jeziku ostajata nesklanjani, recimo v nagovoru v primeru *doktor Kanič* tako za žensko kot za moškega ali v imenovalniškem *profesor doktor Saša Smej*, kar se lahko nanaša tako na žensko (knjižno nevtralnno *profesorica doktorica Saša Smej*) kot na moškega, naj bi se govoreči ali pišoči potemtakem tudi v knjižnem jeziku odrekli možnosti, da bi poslušalec ali bralec iz povedanega lahko razbral (ženski) spol osebe, o kateri se govori.²

4.5 Po tej stranpoti nismo daleč od knjižne veljave teh in podobnih zvez (z *doktor Kaničevo, izkušnje z doktor Cerarjem*), ki so za zdaj še pogovorne in jih v skrbneje oblikovanih besedilih nadomeščamo z zvezama z *doktorico Kaničevo* in *izkušnje z doktorjem Cerarjem*. Toda *vodja profesor Kraigher* za moškega bo oblikovno enako *vodja profesor Kraigher* za žensko, to pa je zamujena možnost za izrazitev ženske oblike.

² Televizijski novinar Igor E. Bergant je na prvem programu TV Slovenija 28. novembra 2014 v oddaji Odmevi končal pogovor z Alenko Kraigher z Nacionalnega inštituta za varovanje zdravja s precej opaznim ogovorom: »Profesor Kraigher, hvala lepa za pogovor in miren večer.« (Oddaja je dosegljiva na <http://4d.rtv.slo.si/arhiv/odmevi/174306932> – konkretno mesto je mogoče slišati od 9. minute in 50 sekund naprej.) To bi bilo (v knjižnem jeziku) nevtralnno le za moškega, in sicer profesorja s priimkom Kraigher.

4.6 Navsezadnje gre le za besedo *vodja* in za tvorjenke s to sestavino (*zborovodja*, *računovodja* itd., kar so samostalniki moškega spola, rabljeni za moške ali v množini za neindividualizirane moške in ženske hkrati: »računovodja je ukradel dvesto tisoč evrov«), ter za feminative iz njih (*zborovodkinja*, *računovodkinja* itd., kar so samostalniki ženskega spola, rabljeni za ženske: »naša računovodkinja je pobegnila na dopust«): to dvoje je po spolih smiselno ločevati, in to že dolgo, sicer ne bi bilo ženskih poimenovanj in potrebe po njihovem uveljavljanju, kar vse je v zadnjih desetletjih dobilo veliko družbeno podporo.

5 Pri besedi *računovodja*, ki se (namesto besede *računovodkinja*) uporablja za žensko, ki opravlja računovodska opravila, gre za jezikovno nazadovanje, ne za jezikovno živost (»Tovrstne pojave pojmujejo bolj kot odraz živosti jezika kot pa napako« – Dobrovoljc b. l.). Ravno negotova raba poimenovanja *vodja* tudi za žensko in neuveljavljenost posebnega poimenovanja zanjo spodbuja nazajšnje delovanje in širjenje rabe poimenovanja *računovodja* ipd. še za ženske (namesto neoporečnega *računovodkinja*). Gre tudi za izraz jezikovne mrtvoudnosti, ki je stroki res ni treba podpirati in pogovornih primerov tudi ne razlagati v nasprotju z že vzpostavljenim sistemom (pri tvorjenkah z ...*vodkinja*) in v nasprotju s predlaganim (in sicer ali z obliko *vodjinja* ali tule predlagano *vodkinja*). Slovenistično jezikoslovje bi moralo raje kazati možnosti za ustrezno razlikovanje, če se v jeziku kaže potreba po njem – in očitno se, sicer o tem na jezikovnosvetovalnih mestih ne bi bilo vprašanj ravno o poimenovanjih *vodja* in *vodkinja* (tudi kot delov uveljavljenih ter v slovarjih in drugih seznamih zapisanih tvorjenk) in o njihovih slovničnih značilnostih. Navsezadnje lahko jezikoslovje v kakem trenutku slabosti kot »odraz živosti jezika« v knjižnem jeziku priporoči tudi pridevnik *vodjin* (namesto ustreznega *vodjev*), ki ga jezikovni priročniki odsvetujejo. Sploh kadar se nanaša na moškega, je to tak tip kot odsvetovani *Krležin* k priimku moškega nosilca *Krleža* (namesto ustreznega *Krležev*).

6 Ob tem se seveda sprašujemo, ali naši predniki res niso potrebovali ženske oblike k moškemu poimenovanju *vodja*. Ženska oblika v SSKJ-ju sploh ni zapisana (in je zaradi preveč zvestega prepisovanja tudi ni v slovarskem delu SP 2001). Razlog za to umanjkanje je zelo prozaičen: v približno 230 izpisih v listkovni kartoteki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani, ki je bila uporabljena za izdelavo SSKJ-ja, ni niti enega primera, ki bi se izrecno nanašal na žensko, čeprav je bila recimo ena od urednic tega slovarja Milena Hajnšek-Holz od »oktobra 1982 vodja Leksikološke sekcije« (Biografije 1988: 16), torej tudi v času, ko je nastajal zadnji zvezek SSKJ-ja, ki je izšel leta 1991 oz. dejansko v začetku leta 1992.

SSKJ2 je prevzel pomensko sestavo samostalniškega gesla *vodja* (moškega spola) v na novo oblikovano geslo *vodja* (ženskega spola), v katero je uvedel nove ponazarjalne primere, tako da sta gesli skorajda enako obsežni.

Pridevnik *vodjev*, ki se nanaša na samostalnik *vodja* moškega spola, je zapisan v SP 2001 (ob njem stoji s črno piko označena in torej prepovedana sopomenka *vodjin*), v SSKJ2 pa ga ni (kljub zvezam kot *vodjev glas*, *slog*, *vodjeva hči*, *napaka*, *smrt*, *zahteva*, *vodjevo znamenje*, ki se jih da najti v korpusu Gigafida), in tu prav tako ni oblike *vodjin*, saj je tudi zelo redko zapisana.

7 Na kratko. Moško poimenovanje *računovodja* ima v slovenščini že dolga desetletja žensko ustreznico *računovodkinja*, in mnoge druge tvorjenke s sestavino *..vodja* oz. *..vodkinja* tudi. Zato bi bilo najbolj sistemsko, da bi ob moškem poimenovanju *vódja* (s svojilnim pridevnikom *vodjev*) imeli na razpolago žensko obliko **vódkinja** (s svojilnim pridevnikom *vodkinjin*). To poimenovanje lahko opremo na vzporedne ženske primere (*zborovodkinja*, *računovodkinja* ...), zlahka si ga zapomnimo, pisno, izgovorno, naglasno in pomensko v primerjavi s kako drugo možno in celo napačno obliko (*vodjinja*, *vodinja*, *vodka*) ni problematično, predvsem pa kaže pozitivno pot stran od ene same oblike (*vodja*) za oba spola, moškega in ženskega, torej iz utesnjenosti, iz katere se slovenski jezikovni uporabniki želimo rešiti z uveljavljanjem ženskih oblik ob tako rekoč vseh samostalnikih, ki poimenujejo delujoče osebe moškega spola.

8 Za koristne spodbude pri pogovoru o obravnavanih oblikah se zahvaljujem dr. Janezu Dularju in predvsem dr. Vladu Nartniku, ki je pred tem (2. julija 2008) na spletnem portalu SlovLit predstavil podroben pregled tvorjenk s sestavino *...vodja* in *...vodkinja* v SSKJ-ju in v SP 2001, nakazal pa je tudi pogled na taka poimenovanja za ženske v drugih slovanskih jezikih (Nartnik 2008).

Viri in literatura

Biografije 1988 = *Biografije in bibliografije raziskovalcev znanstvenoraziskovalnega centra SAZU 2: 1976–1985*, Ljubljana: SAZU, 1988.

Dobrovoljc b. l. = Helena Dobrovoljc, Ženska poimenovanja poklicev (<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/%C5%BEenska-poimenovanja-poklicev#v>), dostop 6. 4. 2015.

Dobrovoljc 2014 = Helena Dobrovoljc, Ženski spol in samostalnik »vodja« (<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/zenski-spol-in-samostalnik-vodja#v>), objavljeno aprila 2014, dostop 6. 4. 2015.

Dular 2014 = Janez Dular, Vodja in vodjinja, *Slovenski čas: časnik za družbo in kulturo* (priloga tednika *Družina*), št. 48 (april 2014), 16.

Gigafida = Korpus Gigafida [1991–2011] (<http://www.gigafida.net/>), dostop 6. 4. 2015.

Ljubljana = *Ljubljana: glasilo Mestne občine Ljubljana* 19 (2014).

Nartnik 2008 = Vlado Nartnik, Naša ljuba vodja (<http://mailman.ijs.si/pipermail/slovlit/2008/002616.html>), dostop 6. 4. 2015.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – ZRC SAZU, Založba ZRC (zal.), 2001.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), 1970–1991.

SSKJ2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–2: druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – Cankarjeva založba (zal.), 2014.